

Rechters en dorpsoudsten op school

Steeds meer scholen werken vanuit de ideeën van *Herstelrecht* aan een gezond en prettig pedagogisch klimaat. De methodiek laat mensen binnen een school met elkaar communiceren en smooit zo conflicten in de kiem of lost ze op.

Een gemeenschap kan niet zonder een gezonde manier om met elkaar om te gaan. Je hebt elkaar nodig om te overleven en te groeien. Misschien wel het meest nare wat je kan overkomen, is dat je, bijvoorbeeld na het begaan van een misstap, wordt uitgestoten. En het maakt dan niet uit of het uit een gezin is, uit een dorp of uit een school. Rapporten van de onderwijsinspectie maken duidelijk dat 'uitstoting' in de vorm van schorsingen en verwijderingen op Nederlandse scholen geen uitzondering is. Hoezeer schoolleiders er ook mee worstelen, ze hebben vaak het gevoel niet anders te kunnen. Schorsing en verwijdering leveren vaak verbitterde en rancuneuze (ex-)leerlingen op, die vanuit hun verbittering nog meer schade toebrengen aan de school of hun leefomgeving.

Herstelrecht is gebaseerd op een manier van met elkaar omgaan zoals die te vinden is in traditionele dorpsgemeenschappen. Herstelrecht geeft leerlingen die een misstap hebben begaan gelegenheid de schade die ze hebben aangericht, te herstellen en daarmee hun plek binnen de school terug te verdienen. Na wangedrag van een leerling zegt een school in haar eigen woorden tegen de leerling: "Je bent er een van ons, we houden je graag binnenboord, maar dan moet je daar wel wat voor doen!" Het is uiteindelijk aan de leerling en zijn ouders daar al dan niet van gebruik te maken.

Dorpoudste

Het leefklimaat binnen een gemeenschap kan gewaarborgd worden door twee autoriteiten: de Dorpsoudste en de Rechter. Werken met herstelrecht betekent een opwaardering van de zetel van Dorpsoudste en het selectiever plaatsnemen op die van de Rechter.

Het belang van de dorpsoudste is dat de zaken in het dorp goed verlopen: ieder voert zijn taak naar behoren uit, mensen werken samen en maken plezier, er wordt gelachen, gehuild bij verlies en afscheid. In waardevolle rituelen betuigen mensen elkaar respect en geven zij verdriet en rouw een plek. In een school met zo'n klimaat leren en groeien niet alleen de leerlingen, maar ook hun leraren.

De Dorpsoudste zet mensen in een positie waarin ze eerder zelf hun problemen oplossen dan dat hij aan het werk gaat. De meeste onderwijzers zitten met liefde voor hun leerlingen en vakmanschap op de stoel van de Dorpsoudste.

Rechter

Wanneer wangedrag ingrijpen vereist, kan dat gebeuren vanuit het perspectief van de dorpsoudste of dat van de rechter. De Rechter stelt de vragen. Welke regels zijn er overtreden? Wie heeft dat gedaan? Hoe gaan we hem of haar straffen? De ware Rechter sluit af met de woorden: "Dit is mijn uitspraak en daar zult u het mee moeten doen". Wie het tv-programma *De Rijdende Rechter* kent, ziet dat de zaak na een rechterlijke uitspraak vaak allesbehalve opgelost is en dat er op het relationele vlak nog veel blijft liggen. Soms laten hoog opgelopen zaken de beperkingen zien die het handelen vanaf de rechterszetel kunnen inhouden. Een leerling roept woedend tegen een lerares "Ik maak je dood!". De lerares stapt naar de rechter wegens doodsb bedreiging. Die spreekt de jongen vrij omdat de lerares zich niet werkelijk met de dood bedreigd had gevoeld.

Een politieagent stapt naar de rechter nadat een 19-jarige hem homo genoemd heeft. De rechter spreekt de jongen vrij omdat homo geen

scheldwoord is. De volgende dag roept een leerling “zo, lekkere homo”, tegen een docent en beroept zich, al dan niet gesteund door zijn ouders, op deze rechterlijke uitspraak.

Afronden

De Rechter toetst situaties op inhouden, niet op de relationele effecten ervan. Hij richt zich op tegenstellingen en wijst winnaars en verliezers aan. Daarbij zijn de winnaars, zeker in het onderwijs, vaak korte-termijnwinnaars. Want wat wint de leraar als een leerling die hem heeft uitgeschilderd het schoolplein moet schoonvegen? Daders en slachtoffers komen vaak niet werkelijk met elkaar in gesprek, waardoor de dader zich ook vaak niet bewust is van het effect van zijn handelen. Die veegt het schoolplein en gaat daarna verder zonder werkelijk besef van wat er is gebeurd: “de zaak was toch gesloten?”.

De vragen van de Dorpsoudste bij wangedrag en conflicten zijn anders. Wat is er precies gebeurd? Wie hebben daar schade van ondervonden? Wat moet er gebeuren om die te herstellen?

Hij lost geen zaken op, maar brengt mensen met elkaar in gesprek en stelt hen in staat hun eigen boontjes te doppen. En als dat goed gebeurt, kunnen ze na afronding van het conflict weer door één deur en hebben alle betrokkenen wezenlijke dingen over zichzelf en elkaar geleerd.

Structuur

De zetel van Dorpsoudste rust op vier poten:

- **Waarde- en oordeelvrij waarnemen.** De Dorpsoudste kijkt zonder waardeoordelen naar mensen en feiten. Mochten die hem dwarszitten, dan parkeert hij ze omdat door hem uitgesproken waardeoordelen anderen belemmeren tot elkaar te komen.
- **Erkenning.** De Dorpsoudste laat mensen praten, luistert en laat hen weten dat ze gehoord worden. Hij zorgt ervoor dat ze zelf ook werkelijk naar elkaar luisteren en erkenning geven. Omdat de erkenning vrij van waardeoordelen plaatsvindt, staat het los van het goedkeuren van gedrag.
- **Meerzijdige partijdigheid.** De dorpsoudste behartigt de belangen van alle betrokkenen zonder hun kastanjes uit het vuur te halen. Alleen al zijn basisvraag “Wie hebben schade ondervonden?” maakt dit duidelijk. Bij veel conflicten is het aantal mensen dat schade ondervindt groot. Een vechtpartij tussen twee leerlingen, kan een onveilige sfeer binnen de hele school veroorzaken die zijn weerslag heeft op leerlingen, leraren, onderwijsondersteuners en ouders. Dit betekent dat niet alle partijen altijd bij de oplossing betrokken kunnen worden. Wel toetst de dorpsoudste zijn handelen aan ieders belang.
- **Structuur.** Naarmate een conflict groter is en er meer mensen bij be-

trokken zijn, is de structuur waarbinnen het wordt opgelost belangrijker. Wanneer bijvoorbeeld binnen een klas de sfeer zodanig is dat docenten zich ziek melden en leerlingen niet meer naar school durven, kan gekozen worden voor een klassenconferentie. Zo’n conferentie vereist een gedegen voorbereiding en verloopt volgens vaste procedures die waarborgen dat ieder in een veilig klimaat zijn of haar zegje kan doen. Kleinere fricties worden besproken in een klassenkring die vaak door leerlingen zelf worden geleid. Veel scholen zetten ook peer mediators in. Voorwaarde voor een goed verloop is dat gesprekken met leerlingen waarin de sfeer wordt besproken, niet beperkt blijven tot momenten dat er iets aan de knikker is. Wie dat doet, koppelt herstelrecht en procesevaluatie aan narigheid en ellende; een garantie voor mislukking.

Schaamte

Herstelrecht slaagt binnen een school wanneer mensen in staat en bereid zijn naar zichzelf te kijken, hun handelen met anderen te bespreken en er eventueel consequenties uit te trekken. Het begrip schaamte speelt hierbij een belangrijke rol. Het is het besef dat je iets gedaan hebt waarmee je een ander hebt benadeeld. Het is een aanmoediging om, al dat niet daartoe uitgenodigd door een Dorpsoudste, met elkaar in gesprek te gaan en de schade en de relatie te herstellen. Wanneer een gepeste jongen hevig geëmotioneerd vertelt hoeveel pijn het hem heeft gedaan dat de rest van de groep erbij zat zonder in te grijpen, kan dat bij die anderen een besef van schaamte teweegbrengen. Dat besef kan leiden tot excuus, maar wat belangrijker is: tot het uitspreken en naleven van voornemens die in de toekomst narigheid voorkomen.

Jan Ruigrok werkt voor trainings- & adviesbureau Rigardus en ondersteunt scholen bij het invoeren van herstelrecht. Met Hans Oostrik schreef hij *In plaats van Schorsen, Handboek Herstelrecht in het Onderwijs*. ISBN: 978-90-808555-88. Informatie: www.rigardus.nl